

Santiago Rusiñol: «El pati blau», dins *Fulls de la vida*, 1898

—Perdoni: que tindria inconvenient de deixar-me pintar aquest pati?

—Ai, no, senyor: cap inconvenient,—va respondre-m una dòna d'uns quaranta anys, alta, endolada i de cara bondadosa.—Però no sé què pot pintar-hi. És molt petit i el tenim molt descuidat, perquè estic sola, amb una pobra germana que està molt mala, i no'm queda temps per res.

—És no més per pintar les flors.

—Ai, pinti, pinti. Si l'hagués vist l'any passat, quan tots teniem salut i el meu marit (al cel sia) era viu, allavors sí que donava gust de veure. L'enredadera pujava fins al terradet, i aquí sempre teniem ombra. Però ara, ai! ens falta l'humor, i les plantes volen esser cuidades lo mateix que les persones. Desde que la noia petita està d'aquesta manera, les flors sembla que ho compreguin.—

Havia vist aquell pati desde'l carrer: un forat de llum allà al fondo, uns llimbs de claror, una claror de pessebre; les parets, blaves, d'aquell blau brutal, enter i sense mitjes tintes, d'un ultramar violat, avergonyint al mateix cel de la costa; un pou també blau, una escala blava, i davant de la blavor un rengle de testos, d'olles blanques, de caixons i gerros, traient a fòra una volior de flors. Allí, malves reials, al costat de clavells encesos despentinant-se i caient en colorida cascada; allí, lliris d'una blancor sense màcula, prop de pensaments petits amb els ullets mig oberts i barbes de mariner; allí, grans hortensies perden la verdor i agafant colors de rosa, i una gran enredadera clapejant de puntets d'or l'ombra de les rajoles.

En essent a la vora vaig veure que realment les plantes eren mal cuidades: tenien sèt i calor, i les fulles se mustien i les flors se despintaven; sentien tristesa; sentien l'anyorament d'una mà que les mimés, l'abandono'ls sortia a la cara, i les més sensibles, com els lliris i els jonquillos, torçaven el coll esllanguides, i semblava que patissin; però això feia que lo que perdien d'ufana ho guanyessin en simpatia.

Agafant una cadira que'm va oferir la bona dòna, vaig començar a barallar-me amb el natural i el quadro. Refregava'l color sobre la tela, esborrava i dibuixava i tornava a esborrar per començar-ho de cap i de nou, amb aquella febre de la cosa que es comença; i la dòna, dreta al darrera, semblava interessar-se molt a la meva maniobra, i m'anava donant conversa:

—Veu, l'home d'una servidora era pintor de parets, i ja sé lo que és la pintura. Per pintar cortinatges a les sales i angelets a les alcoves, per imitar pedra marbre i fustes, no n'hi havia cap com ell. Tenia unes mans de plata. Ai, Senyor, si l'hagués vist treballar! Se treia la feina dels dits amb un santiamén. Però, pobret, se va morir, i, veu, ara'm queda la germana, que també la tenim *desauiada* dels metges.

Tot dient-me això, observava jo que mirava am molta atenció un balcó tancat que hi havia sobre'l pati. Jo, ataleiat am la feina, contestava am monossilabs; i creient que'm destorbava: —Bé, doncs —va dir;— me'n vaig fins a dalt. Vostè mateix: faci i desfaci com si fos a casa seva.—

Vaig pintar encara una estona. El sol fugia, enfilant-se blau amunt, i anava a plegar, quan darrera'ls finestrons del balcó que mirava aquella dòna vaig veure una cara d'una grogor esgarrifosa: dos ulls immensos i buids i enfonsats sota un front de calavera, que guaitaven amb un mirar dolorós, clavats als mateixos vidres. Semblava una noia jove i perdudament malalta; una morta, darrera'l cristall de la caixa, una visió d'aquelles que deixen esgarrifances. Era com una impressió d'una figura de cera morint-se a dintre d'una escaparata; una impressió que a la nit se té un somni que s'hi assembla.

* * *

L'endemà, al tornar a la mateixa hora a continuar el meu pati, vaig trobar-me a la malalta asseguda davant de les flors del fondo.

Dintre aquell bany de claror i dintre aquella magresa, me va semblar menys fantasma que'l dia abans, més dòna, am més rastres d'hermosura. Els ulls eren blaus com el pati, i semblaven tenir a dintre una alegria apagada i una tristesa naixent, talment brillaven de joventut, i de vegades se velaven d'una melangia tant fonda que no podien mirar-se. Eren el mirall d'un cor jove, retratant, d'una a una, les serenes i les boires que passaven per dintre d'un pensament. Una aureola malalta'ls voltava moradencia i els feia semblar dos sols que's ponien voltats de gases de posta. Devegades semblava una criatura, i altres una velleta; però devia tenir uns setze anys. Pobra flor! Poncella i ja desfullant-se!

—Escolti, —va dir-me am veu apagada;— que li faig nosa?

—No, filla, de cap manera.

—És que si li privo la vista me n'aniré.

—No's mogui pas: primer me n'aniria jo.—

No's va moure, pobreta; no's va moure ni un moment, no més quan tossia. No's va moure mentres el sol va tocar-la, amanyagant-li les mans, besant li la cara, omplint-la de petons d'or, coronant-la de rodones de reflexes, amorosint la fredor d'aquell còs que s'apagava.

Jo no podia pintar: no veia'l quadro, no veia sinó ella. Quieta, arrupida i tremolosa, les flors, les altres flors, semblava que la miessin, i tot guaitava la figura, i tot desapareixia, i ella era tot el quadro. Lo demás feia d'aureola, de fondo, de celatge blau. Les plantes marcides, les parets pintades, l'ombra de l'enredadera, les rodonetes de sol, tot se fonia, tot s'esfumava, voltant aquella nota tan trista, aquella gran flor, més hermosa i més marcida que les altres, torcent el coll com els lliris.

D'instint, com aquell qui pinta una flor més en el quadro, vaig començar-la a pintar sense que se'n adonés, i no és pas possible descriure la barreja de condol i d'egoisme de pintor amb que's busquen tots els plecs del sofriment, les senyals de la mort que va apropant-se i els colors que van perdent-se quan s'és davant d'un model. D'aquella grogor esglaiadora no es veu més que les fineses del mate; d'aquelles venes malaltes, les mitjes tintes violades perdent-se en colors finissims; del dolor, la forma que surt a fòra i l'expressió de les engunies de l'ànima. A poc de pintar, amb crueltat inconscient, la pobra malalta no era sinó una figura, una cosa d'una bellesa macabra, la natura morta primorosament hermosa.

A poca estona's va girar i va somriure, volent dir que ja ho veia, que l'estava copiant; però continuant quieta, consentint que seguís la meua feina. Després, fent un esforç, se va alçar, se va acostar al quadro, i, mirant-sel un ratet, va dir-me:

—Déu meu! Tant groga, tant malalta estic?

—No, dòna: és que no està més que començada; és que...—

I va anar-sen cap a dalt.

A l'esser darrera'l balcó, no pensant que la observés, vaig veure que agafava un mirallet i que's mirava un gran rato; va semblar-me que sospirava, i es va deixar caure asseguda i clavà'ls ulls en els vidres.

* * *

—Si m'hagués conegut fa tres mesos! —va dir-me l'endemà a la mateixa hora. — Ara li puc dir: allavores sí que m'hauria pogut treure un bon retrato. Tant alegre, tant riallera que estava! Tot me feia riure. La meua germana'm tenia de renyar a cada moment, i res hi valia... Per ballar, tenia com un deliri. Miri: veu aquestes fandilles? Les duia'l dia de l'últim sarau. Qui ho diria, eh? Era an el primer que anava, i els vaig ballar tots, tots: més n'hi haguessin hagut. Diuen que allò'm va fer mal; però jo no ho crec. Me va agafar aquesta tós, que assegurin que no té cap importància; però, jo no sé, jo no sé que'n pensi. Hi ha vegades que crec que no serà res; però d'altres, tinc una por de morir-me que fins ploro, jo que mai havia plorat! Però no sé per què li explico aquestes coses.

—Tingui coratge, que no trigarà a curar-se.

—Que és metge vostè?

—Que no veu que sóc pintor?

—Ja ho veig: li deia en broma. Que m'agrada la pintura! Veu, si jo fes de pintor, sempre pintaria coses que fossin alegres: boscos amb ombra, vistes, cases noves, senyores guapes i ben vestides i, què sé jo? coses que fossin alegres. Vol que vagi a seure?

—Com vostè vulgui. Jo ja tinc feina a fer flors una pila de dies.

—Pobres flors! —va dir, passant-los la mà per sobre com si les acariciés, i anant-sen a seure al seu lloc.

—Veu: me sembla que avui estic molt millor. I fins ballaria, —me va dir, amb riure d'una tristesa infinita.

Pobra noia! Al cap d'una estona de seure li va agafar aquella tós, aquella tós que pujava del fondo de les entranyes, una tós que li arrancava la vida, deixant-li l'ànima serena. Pobreta! Li vaig veure les dugues primeres llagrimas relliscant per la grogor de les galtes, i pantejant i amb el cap baix va quedar somniosa. Què pensava? Pot-ser no pensava, o pensava vagament, i res més amarg que aquestes tristesses fetes de somnis boirosos, de dubtes, de pressentiments estranys; d'aquestes tristesses sens nom que són com un nuvol llarg que passa davant de la claror de les ànimes i deixa'l cor entre boires; que són postes de sol de la vida, cap-vesprades i anyorances de coses desconegudes. Morir; a disset anys morir i sentir-se morir quan s'obre de bat a bat la finestra plena de llum i esperança, i dir-se a un mateix: d'aquí un més, d'aquí vuit dies, potser demà, te tindràs de despedir, no sols de tot lo que estimes sinó de tot lo que estimaries!

Perquè'l vareig començar, aquell quadro!

Després vaig esser jo que'm vaig quedar pensatiu, contemplant-la amb els pinzells aturats. Me semblava que era com un relleu d'arena omplert de gotes de sang. «Ara'n falten cinc, —pensava; —ara quatre, tres, dues.» I a l'arribar a una'm deia: «Ara caurà del seu cor l'última gota i caurà morta sobre'ls testos de les flors.»

—En què pensa? —me va preguntar tot d'una, com si em llegís el fondo del pensament.

—Estic molt amohinat perquè'l quadro no'm surt bé.

—Que no estic quieta?

—Sí, dòna: parlo del fondo, d'aquest blau del pati. Vostè no s'amohini i descanci.

—Bé prou que descancaré aviat!

Per encoratjar-la anava a fer-li una broma; però veient sa mirada resignada i convençuda, la broma sem va nuar al coll i'm vaig amagar amb el quadro.

* * *

L'endemà no va baixar, ni l'altre tampoc. L'endemà passat la vaig veure darrera dels porticons. Va somriure i em va saludar; va acostar-se als vidres, va tossir i, deixant-los entelats, amb una mà descarnada va aixugar-los i va entornar-sen a dins.

Un dia va entrar el seu metge, i com que'l coneixia'ns varem posar a enraonar, mentres ella desde dalt, am sos grans ulls de malalta, mirava si descobria un signe, un moviment que la tragués dels seus dubtes. El metge va dir-me que no viuria vuit dies.

Jo no n'hi faltava ni un. Un imant de simpatia m'hi portava, i el quadro quasi'm servia d'excusa. Veia passar les amigues, la germana, i molts cops sortia sense haver vist a ningú, quan un dia va baixar, com dient: «Vinc perquè acabis el quadro.»

—Apa, pinti'm, —me va dir.

—Però, ja tenim temps, —vaig atrevir-me a respondre.

—Pinti'm, —va contestar, anant a seure al seu lloc.

Cap dia havia estat tant contenta: tot era fer projectes per l'avenir i aixecar castells en l'aire. Quan estigués bona canviaria totes les flors del jardí: hi posaria rosers i moltes clavellines. Res de lliris, perquè quan se passaven semblava que estiguessin tristos. Se faria un vestit color de rosa per l'istil d'un que'n tenia una amiga, i per la festa major aniria a tots els balls. Sí: tornaria a ballar, i volia divertir-se, i viure, sobre tot viure, que no era just haver de morir tan d'hora. Fins va voler regar les flors, i la viuda i jo varem tenir de regar-les.

Xuclant l'aigua's revifaven agraiades, i ella se les va mirar d'un modo tan misteriós, amb uns ulls tant terbols, que fou sa mirada tot un món secret de dubtes i d'esperances.

* * *

No va tornar a baixar més.

—Que la vol veure? —me va dir un dia la seva germana gran.— Està morint-se, però la trobarà llevada.—

Vaig pujar-hi, i estava voltada de les amigues, totes joves, totes alegres, vestides totes de clar: flors de primavera al peu d'una tomba, vol d'aucells vora un pardal arrupit, d'un pardal amb les aletes plegades, amb els ulls mig closos i am un panteix d'agonia.

—Ja ha acabat el quadro? —encara va dir-me.

—Sí, ja és acabat.

—Essent així ja'm puc morir.

—Però, dòna, per què diu aquestes coses?

—Per riure. Justament mai havia estat tant bé, —va dir-me, i's quedà adormida.

* * *

Ja no's va despertar més.

Blanca la caixa, vestides de blanc les amigues, i passant pels carrers blancs, era l'enterro d'un lliri. Am les flors del pati varem fer-li una corona que vam posar sobre'l tumbol, i si hagués gosat hi hauria posat el quadro.

Se men duien fondo i figura, i d'aquell pati blau, abans tant alegre, no restava més que quatre parets gastades. Petit com era, semblava una capsa blava, oberta i desmantellada que n'haguessin tret les joies; un fondo de més de Maria, desguarnit descarnat pel vent de l'hivern; una gavia buida. Per tot arreu, quietud; a sobre, l'enredadera penjant com desmaiada; a baix, el sol sense reflexes; a dalt, un burinot negre, rondinant, al darrera d'aquells vidres.

* * *

Molt més tard vaig exposar el quadro, i em van dir que uns parents havien demanat preu.

Eren uns cosins, i vaig anar-los a trobar. Pobra gent! Pot-ser volien tenir un record de la pobra noia morta!

—Ja veurà, —van dir-me;— la casa que vostè sap, la tenim en venda, i com que uns coneguts d'Amèrica ens han parlat de comprar-la, voliem enviar la vista que vostè en va treure (si fos barateta) perquè vegessin la finca.

—I la noia?

—La noia... la noia, rai: esborri-la.—